

PULA IMVUILA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

GRAIN SA
GRAAN SA

MOTSHGANONG
2014

S.O.S – boloka mmu wa rona

Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana

Bala Moteng:

- 03 | Phuthego ya 2014:
Losika le le latelang
- 04 | Go tlhoka naeterojene
mo mmiding
- 07 | Tlamelo ya didiriswa tsa go
roba pele ga nako ya thobo

Kgogolego ya mmu ke kankere e e didimetseng mo bolemiruing ba Afrikaborwa – molemirui mongwe le mongwe o tlhoka go dirisanammogo le ba bangwe go e thibela!

Ka kopano ya mafelo ya Komiti ya Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA, moeng yo a leng moprofesara go tsweng Australia o ne a bua ka bothata ba kgogolego ya mmu bo a bo boneng fa a ntse a tsamayatsamaya go kopana le balemirui ba ba simololang kwa magaeeng a Afrikaborwa totatota kwa KwaZulu-Natal. Ke bothata bo bo leng bogolo go feta bo bo setseng bo supilwe e le kankere e e didimetseng mo bolemiruing ba Afrikaborwa mme ga bo elwe tlhoko le eseng.

Tathhego ya mmu mo Afrikaborwa ka ngwaga e lekalekantshwa e le ditono tsa dimilione tse di ka nang 300 - 400 mo go ka nnang ditono tse di leng tse tharo tsa mmugodimo ka heketara. Go busetsa kotlo e e latlhegang ka mmugodimo ka go dirisa monontsha go ka ja dimilione tsa diranta tse R1 000. Mmu o o ka dirisiwang mo Afrikaborwa o thaselwa ke ntsha ya go fela mme go gatelela kgono ya pabalesegodijo le mananeo a tlhabololo a a setilweng.

Jaanong kgogolego ya mmu ke eng?

Kgogolego ya mmu e tlišwa ke phefo le metsi ka go tlosa mmu mo o leng teng. Go nna bothata fa ditragalo tsa batho di oketsa tiragalo e. Phefo le metsi di tšhegetswa ke mabaka a mabedi tse di leng: lebelo – fa di tsamaya ka lebelo di tlosa mmu go feta mme dimela – dimela di sireletsa mmu mme fa di tlositsweng teng phefo le metsi di kgona go senya go feta ka go tlosa mmugodimo di sa thibelwe ke sepe. Fa lerothodi la metsi la pula le wela mo mmung o o sa sireletswe le na le maatla a a lekaneng le a lerumo. Le epolola mmugodimo o o nang kotlo mme dikgaolo tsa mmu di tloswa go isiwa kwa matlaseng a molapo kgotsa mogobe go felelela mo dinokeng go isiwa kwa le-watleng. Go sala morago mmu o o se nang kotlo mo dimela di sa kgoneng go mela mme go nna jaaka mo sekakeng.

Mmu om tsaya dimilione tsa dingwaga go bopega mme ke neo ya tlhago e re sa kgoneng go e busetsa ka gore fa e latlhegilwe e latlhegetswe

NGKOKO JANE A RE...

Maloba re ne re le mo loetong la go athola Molemirusi wa Ngwaga ka bobedi e le wa kgaolo ya Tshingwana le wa kgaolo ya Go tlhola. Go ne go le monate jang! Re ne re kgona go bona gore go na le thekenoloji go balemirusi mo maemong otlhe – go tsweng kgaolo ya ¼ ya heketara go ya diheketara tse di leng diketekete.

Mo lenaneong le la tlhabololo, re dumela gore re ka kgona go tshedisa magae le go oketsa kgono ya pabalesegodijo mme re tshetsa balemirusi go dirisa mekgwa e e rileng ya balemirusi. Go na le balemirusi ba bangwe ba ba kgonang go netefatsa go nna teng ga dijo go legae mo kgaolong ya ¼ ya heketara e e jwalwang ka mmidi, ka ba ne ba jwala diheketara tse di leng 3 pele mme ba ne ba sa kgone go bone mmidi o o lekanetseng legae. Ke tswelopele tota go kgona go netefatsa go nna teng ga dijo mo lefatsheng la rona. Molemirusi wa go tlhola o tlhoka tono e le nngwe yam midi ka ngwaga – go netefatsa dijonnete tsa bone mme ba ka jwala dijwalwa tse dingwe go oketsa kotlo ya bone. Ba bangwe ba balemirusi ba ne ba se na dijo go lekana, mme jaanong ba kgona go uma dijonnete go ba bangwe ba lelapa. Go na le diketekete tsa batho mo Afrikaborwa ba ba kgonang go bona lefatsho (tota kwa magaeng) mme ba tlhoka dijo – go ntse jalo ka gore ga ba itse gore ba dire eng, mme ga ba na mokgwa wa go bona ditokelelo tse di tlhokiwang. Fa re ka kgona go simolola go dirisa mafatshe a re ka kgona go fetola bophelo ba batho.

Kwa mafelelong a mangwe, go na le balemirusi 'ba ba simololang' ba ba sa tlhola 'ba simolola' – ke balemirusi ba Nako e Ntshwa. Balemirusi ba ba uma bokana ba kumo e e makatsang mo masimong a bona – ke balemirusi ba ba kgonang mme ba thusa go netefatsa pabalesegodijo mo lefatsheng la rona.

Re itumela go bapisiwa le balemirusi ba, ba ba dirisang tse ba nang tsona go felelela go umela Afrikaborwa dijo.

S.O.S – boloka mmu wa rona

ruri. ka ntlha ya gore mmu o bothokwa thatathata go balemirusi go lema le go jwala dijwalwa, go bonega le ka go se bue gore mmu o tshwanetswe go laolwa ka tlhokomela le boikarabelo. Mmu ke selo se se tshelang se se bopilweng ka dilo tse dintsi e bile go nna dimaikerobe tsa mefutafuta, ditsenekegi le diphologolo mo teng. Molemirusi mongwe le mongwe o tshwanetse go tihaloganya popego le ditiragalo tsa mmu o ene a o dirisang mme gape o tshwanetse go tlhola a ntse a tlhokomela maemo a mmu le go lemoga gore kgogolego ya mmu e farologana go ya ka kgaolo le kgaolo mo lefatsheng.

Ke eng se se tlišang kgogolego ya mmu?

Ditiragalo tsa balemirusi tse di sa amaneng le tsa tikologo di dira gore mmu o epololwe e bile o fetoge mme o kgonwa go fokiwa ke phefo e bile o go tloswa ke metsi. Dikoa ke tseo:

- Diruiwa tse dintsi go feta le go fudisa go feta go oketsa ntlha ya gore mmu o epolowe mme ka jalo kgogolego ya teng e ka diragala ka bonako fela mme bothata bo bo fitlhelwa gantsi mo nagegeng e e fudisiwang kwa magaeng ka ntlha ya gore ga go laolwe ka tshwanelo.
- Maoto a diruiwa tse dintsi go feta le ona a senya popego ya mmu mme a o epolola gore kgogolego ya teng e diragale gantsi fa di simolola go tsamaya mo mebileng le mo tikologong ya fa di nwang metsi teng.
- Mekgwa e go dirisiwang balemirusi ka teng fa go lemiwa boteng teng go uma dijwalwa go ka tlišetsa mathata tota fa go se na dimela tse di ka sireletsang mmu mo godimo. Go tlwaelo mo Afrikaborwa ka gore diruiwa gantsi di tlogelwa go tsamaya jaaka di rata tota le mo masimong go fula fela jaaka di rata tsothe tse di leng teng morago ga thobo.
- Go dirisiwa go feta le go bataolwa ga mmu go dira gore o lathegelwe ke popego le tshwaraganyo e e rileng (go nna gongwe) mme go botoka go gogolegwa.
- Go tswelela go jwala tlhaka e e tshwanang ngwaga le ngwaga ka go se dirise thefosano ya dijwala.
- Fa go sa agiwe dikonturu mo go thulameng teng fa thoko ga dithaba kgotsa fa go jwalwa go tsamaelana le thulamo mme tshwanno e le go lema go tsamaelana le dikonturu.
- Fa thulamo e emetse, ntlha ya go senyaga e a oketsega ka gore metsi a kgona go elela ka bonako go feta.

Bothokwa ba dimela le bojang

Dire tsa tlhago ke boreku tse di mamarelang mmu.

- Dimela di emisa metsi fa a simolola go elela mo mmung mme di dira gore metsi a kgone go tšenelela mo mmung o go jwadi lweng dijwalwa go thoga.
- Medi ya dimela e tshwaraganya mmu gore o se kgonwe go tloswa ke metsi a a eelang.

- Dimela di sireletsa mmu mme marothodi a pula ga a kgone go ratha mmu ka maatla e bile go fokotsa ga tiragalo e go dira gore mmu o se epololwe mme jalo kgogolego e a fokotswa.
- Dimela mo makgobekgobeng le mo masing a dinoka le tsona di tshwaraganya mmu go thibela metsi go elela ka bonako go sireletsa mo a eelang teng.

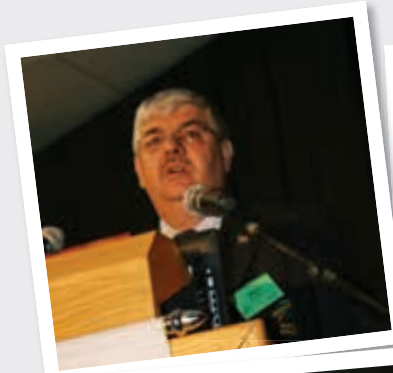
Tatlhego ya dimela ka ntlha ya go fulwa go feta, kgaolo le go epololwa ga dithare, go lemiwa le go fisiwa ke mollo le gona go epolola mmu go kgonwa go tloswa ke metsi le phefo. Fa mmu-godimo o o nang kotlo o tšositswe dimela ga di kgone go mela mme go simolola tiragalo ya tšenyego. Go thata tota ga go kgonegwe go busetsa tiragalo e morago go kgona go baakanya mmu o o senyegileng.

Re thibela kgogolego ya mmu jang?

Fa go ntse go na le mathata a a tshwanetsweng go ka tlhokomelwa ke bapolutiki jaaka bomong ba lefatsho le bolaodimmogo, go na le mekgwa ya bolaodi e e ka diriswa ke balemirusi ba ba tlhalefleng ba ba batlang go sireletsa bokamoso ba lefatsho la rona.

- Dirisa mokgwa wa go dirisa dikonturu fa go lengwa.
- Rarabolola mokgwa wa go lema go se menole mmu ka go dirisa go suga mmu ganye fela.
- Dirisa thefosano ya dijwalwa.
- Jwala dithare tse di thibelang phefo – dirisa dithare tsa tikologo e o leng mo go yona.
- Tlogela difero tsa bojang gare ga masimo a a lengwang.
- Netefatsa gore go mele dimela tsa mofuta wa 're siame' mo mmung e seng mefero.
- Netefatsa gore mmu o tlale ka dire tse di bolangh. Ditsshedinyana mo mmung di dira gore dimela le matlhare a a leng mo mmung di bole mme di naya kotlo e e leng bothokwa go mmu e bile go tšosetsa balemirusi tšenyego ka go fokotsa monontsha o o tlhokiwang.
- Tlhokomela go se fudise go feta ka go fudisa palo ya diruiwa ga feta.
- Medisa dimela tse di melang mo tikologong e o leng mo go yona fa thoko ga dieledisa tsa metsi mme o tswelotse go mela ga mefutafuta ya dimela le dithare.
- Thusa go sireletsa makgobekgobe a a leng teng mo tikologong ya gago.
- Thibela go elela ga metsi fa a setseng a simotse go epolola mebila ka go baya dikutu, matlapa le ditaere tsa kagale mo teng.
- Dira sengwe le sengwe go dira mmogo le balemirusi ba bangwe mo tikologong go baakanya fa kgogolego e bonalang teng ka go leka go baakanya le go buseletsa jaaka go ne go ntse.

Athikele e kwadiwe ke by Jenny Mathews, mokwadi wa Pula/Imvula. Fa o batla kitso gape o ka romela e meile go jenjonmat@gmail.com.

PHUTHEGO YA 2014: Losika le le latelang

Re gorigile pula e na: go tsweng bokone, bothaba, borwa le bophirima. Le fa o le molemi wa dijwalo tsa mariga kotsa tsa selemo – pula e amogelwa ka boitumelo!

Boitshwaro bo ne bo le pila, mme go ne go tlišetsa maikatlapelo go kopanong. Gape ke ne ke kgatiwa ke tloafalo e dikgang di ne di lebelelwa. Kwa ntle ga maemo a a siametseng bolemirui, banna le basadi ba ne ba lebagana le dikgang tsa letsatsi. Setlhogo, Losika le le latelang, se ne se lebane go bothe. Fa o se mongwe wa Losika Y, o tshwanetse go itse gore dikakanyo tsa bone di ntse jang gore o kgone go ba etelela pele go nna bagolo ba ba kgonang, go boeletsa, go uma dijo go losika la bone le le tlaa ba latelang. E ne e le maemo a a tsitsibosang.

Se se neng se nkgatla e ne e le bokana ba boikarabelo bo ba ba tlametseng ba ne ba lebelelwe bokamoso. Nnete ke gore o ka kgona go oketsa peolo ya madi fa o amogela ditoko tse, mme go tihoma maitlhommo jaaka go oketsa gabedi kumo ka 2030 le ditokelo tse di tshwanetsweng go fokotswa ka 33% go tihoka go dirwa. Ke utlwile baeteledipele ba dikgwebo tsa ditokelelo ba bua go tshwana ka balemirui ba thasaelwa ke mathata a tlaa e kgolo mo lefatsheng ka bophara. Fa gongwe ke lora ditoto tsa mmuso o o supang diamaramara tse di lekanang go dira tiro e e leng bothokwa. Go bua le go loga maano go ka se tshole dijo. Ke ne ke

kgatlhwa go lemoga gore go setse go na le ditoga maano tse di leng teng go re thusa ka tiro e kgolo e, mme kwa ntle ga ditebelelopele tsa phetogo ya tlaemete, ke ne ke se na maikutlo a a nthuthufatsang ka ntsha ya gore re tshwanetse go dira eng fa bosa bo simolola go fetoga. Sena e sa le sengwe se se tlohokang go lebelelwa sentle le tiro.

Thutiso ka ba Losika Y (batho ba ba tshotsweng gare ga dingwaga tsa 1981 le 2000) e ne e le sengwe se bothe ba neng ba tshwanetswe go se tshaloganya go tshaloganya batho ba sentle. Gape go ne go le pila go supa lefatshe gore badiridipolaseng ba rona ba ntse jang ba sa tlatse diobarolo tsa bona fela, mme ba thusa go re kgonisa go nna le pabalesegodijo. Badiridipolaseng ka dipoloma le didikrii ka bolemirui ba ba leng mmaba go bangwe mo bolaoding ba bolemirui!

Phuthego gape e tshotse mareo a mantshwa. Ka mogagamola wa gagwe modulasetilolase wa rona, Victor Mongoato, o ne a bua ka go fetelela fela ka tshabololo ya balemirui ba ba simololang. Lekoko le la balemirui le ne le bitswa maina a a farologaneng go dikologa ntsha ya semorafe, mme leina le ne le tseneletse mo kakanyong ya me. Le raya sengwe ka tswetsetso ya tiragalo e ba leng mo go yona, mme gape le ka kwa ba yang teng. Lereo le lengwe ke le lemogileng ka dipuisano le baeng ba rona ba ba tswang Bothaba ba lefatshe. Go rewiwa Afrika, Asia le Bogarebothaba. Fa gongwe go se go thamalela jaaka re tlaetse ba Bokone

le Borwa, mme go boreo go tiriso ya go ja tshaka. Bothaba ba lefatshe bo tla nna golo thata mme bo tla tswelela go gola thata ka ntsha ya go ja tshaka ka dingwaga tse 5 go ya tse 10 tse di latelang. Lereo la bofelo le ke le rutilweng ke saense ya data. Ke lemogile gore saentefikedata yotho e e lathelwang mo bauming ba rona e tshoka go phephadiwa sentle le tshabololo pele e ka fetolwa go nna kitso ya go laola e e ka thusang balemirui go tsaya tshwetso. Grain SA e tshwanetse go oketsa bokana ba kgono ya rona kwa ntle go thusa balemirui ba rona go fetola data go maemo a a ka kgonwang go dirisiwa go tsaya tshwetso.

Go ne go tlothletsa e bile go gatelela ntsha ya tumelo ya gore baumi ba tshwanetse go swetsa ka bobona go duela thulaganyo ya bona ka tshwanelo ka go oketsa tuelo ka tumelo. Ntsha e ke sekao sa boeteledipele bo bo bogale bo bo fetotsweng go ditiragalo tse di re neileng tota le losika le le latelang sengwe se re ka se totlang. Re tlofaletse setha se se pila le go gola ga makhete ya tshaka. Re leboga bothe ba ba abetseng go ntsha e ntshwa ya rona le bonnete ba gore re ka kgona go tswelela pele go bokamoso ka boikanyo.

**Athikele e kwadilwe ke Jannie de Villiers,
CEO wa Grain SA. Fa o tshoka
kitso gape o ka romela emeile go
jannie@grainsa.co.za.**

Go tlhoka naeterojene mo mmiding

Seako se se itekanetseng mabapi le diako tse pedi tse di tlhokileng naeterojene fa di mela.

Mathhare a a itekanetseng mabapi le mathhare a tlhokang naeterojene.

Lemoga gore ntlhana ya seako e "kgwesitswe", mme go tlaa naya kumo e e kwa tlase.

Tiro e nngwe gare ga ditiro tse dintsi tse di leng bothokwa tse molemirui a di dirang ke go tlhola a ntse a athhola dijalwa tsa gagwe go thibela mathata. Di ka tlhokiwa go diragala gangwe le gape ka nako e nngwe le e nngwe; go bothokwa thata fa dimela di simolola go tlhoga go fithela di le bokana go fithela dimpa. Ke nako gape ya go sa kgona go dira sengwe pele go senyega.

Bothata bo bongwe bo molemirui a tshwanetseng go tlhola a bo tlhokomela ke go tlhoka naeterojene mo dijalweng tsa gagwe. Go tlhoka naeterojene gantsi bo nna teng ka ntlha ya maemo a kotlo e e leng kwa tlase mo mmung, mme ga se bothata bo fela bo bo leng teng. Mo athikeleng e re tlaa lebelela bothokwa ba naeterojene mo mmiding. Ke e nngwe ya bothokwa ba kotlo bo re bo bonang mo masimong a mmidi mme gape ke ntlha e e senyang thata fa go sa tlhokomelwe mme go tlogelwa fela.

Go supa bothokwa ba naeterojene

Go na le ditshupetso tse dintsi tse di supang bothokwa ba naeterojene fa o batla go di bona. Go bothokwa go gakologelwa gore naeterojene ke kotlo e e tlholang e tlogatloga mo semeleng mme mme ditshupetso di simolola go bonegwa mo matlahreng a kgale a a leng kwa tlase mo semeleng gaufi le mmu. Sesupetso sa ntlha se o tlaa se lemogang ke sekapugio sa V se setlha, mme sekapugio se se tswelela mo lethareng go ya kwa kutung. Fa se ntse se tswelela mo se simolotseng teng go tlaa simolola go rokwalala mme go tlaa oma.

Ke eng se se tlišetsang bothokwa ba naeterojene?

Ntlha e e leng kwa pele e e tlišetsang bothokwa ba naeterojene ke mmu. Go tshwanetswe go baakangwa ka go tshwanela mme go dirisiwe monontsha o o siameng. Fa go ka nna lebaka la gore monontsha ga o a lokelwa sentle bothat bo ka simolola. Ntlha e nngwe e e tlišetsang bothokwa ba naeterojene ke kitlagano ya mmu. Go bonagala gantsi fa diruiwa di tlogetse go fula mo masimong morago ga thobo. Ka gore kitlagano e diragetse go elela ga metsi go a diragala mme ga a tsenelele mo magodimong a mmu, e bile go tloswa magodimo a mmu go feta mme go tloswa kotlo mo mmung. Go se mele ka go tshwana go ka tlišetsa bothokwa ba naeterojene. Fa maemo a bosa a le tsididi mme

mmu o le metsi thata go tlaa nna maemo a a ka tlišetsang bothokwa ba naeterojene. Gantsi o tlaa lemoga mathata a mo mmiding o o jwadilweng ka go simolola ga setlha.

Re ka thibela bothokwa ba naeterojene jang?

Mokgwa o o rileng wa go thibela bothata bo ke go busetsa morago fa o simolola go jwala dijalwa tsa gago ka setlha. O bone ditoko tse di siameng tsa mmu tse di tserweng mo masimong otlhe a gago mme o di tlhatlhobise kwa tlhatlhobong e e rileng. Fa o amogela ditlhatlhobo tsa ditoko tse tsa gago go bothokwa go lokela monontsha jaaka go tlhokega. Go tsamaelana le go netefatsa gore maemo a PH a siame. Boasiti bo ka fetola bonna teng ba kotlo go dimela.

Go tlhofofatsa tiro e o ka botsa mothusi wa morekisi wa dinontsha gaufi le wena go go thusa. Kgato e e latelang ke go netefatsa gore maemo a bosa a siamense go jwala sentle. Mmu o o leng fela fa tlase ga bogodimo ga mmu o tshwanetswe go nna le metsi go kgonisa peo go simolola go tlhoga le gore monontsha o kgone go nyerologa go siamela dimela go o dirisa fa medi o simolola go tlhoga. Fa o lokela monontshagodimo morago ga nakonyana mo setlheng go bothokwa gore tlhokomela maemo a bosa ka o sa batle gore go ne pula e e nang ka magadima fela morago ga go lokela monontshagodimo, ka go ka dira gore mmu e tloswe ke metsi a a elelang ka bonako.

Bothokwa ba naeterojene bo ka busetswa morago jang?

Mokgwa o o siameng go busetsa morago bothata bo ke go baakanya bothokwa mo mmung. Nako e e siamense tiro e ya go busetsa morago bothokwa bo ke go simolola fa o lemoga gore dintlhana tsa mathhare a a kwa tlase mo dimeleng a fetola mmala go nna setlha. Lokela ka bonako monontsha o o nang naterojene e ntsi jaaka LAN kgotsa MAP. Fa o lemoga bothata bo pele ga nako ya go supa dibola go na le maemo a gore ga go a senyega. Le gale, fa o tlogela gore go nne morago ga nako ya go dira tiro ya go lokela monontsha o tla fokotsa bokana ba kumo ya gago gantsi ka nako ya thobo.

Dipheleletso

Fa o ka tlogela bothata go tswelela o sa bo buse-tse morago o tla makatswa ke mathata a a tlaa

Dintlahana tsa mathhare a a tlhokang naeterojene di simolola go oma mme go dira gore fotosintese e fokotsege mo semeleng.

Sekapugo sa V se sesetlha mo lethareng le le tlhokang.

tsweleng pele fa nako e ntse e tswela. Dikutu tsa mmidi di tlaa nna sesane mme di tla se nne le maatl. Go tla nna bothata fa phefo e foka. Gape go tlaa dira gore seako se "kgwesetswe" di tlhaka mo nthaneng ya sona, go tlaa fokotsa bokana ba kumo. Go tlaa nna disalela tse di fokoditsweng mme go tlaa dira gore go se nne dijo go diruiwa tse o di fudisang mo masimong morago ga nako ya thobo ka mariga. Semela ka boyotlhe ba sona se tlaa nna le bokana bo bo fokotsweng go dirisa fotosintese mme semela se tla tlhoka maatl go naya kumo e e rileng.

Go nna teng ga naeterojene go bothokwa thata ka gore fa e se teng go gatelela dimela go se kgone go mela ka go tshwanelwa mme go bothokwa thata gore o netefatse gore maemo a naeterojene a siame pele o simolola go jwala dijwalwa tsa gago. Fa o lemoga di tshupetso tsa nthla tsa bothokwa ba naeterojene go bothokwa thata gore o dire ka bonako le ka tshwanno go baakanya mmu pele go le morago ga nako go kgona go tsena mo masimong.

Athikele e kwadilwe ke Gavin Mathews, Dekrui ka Bolaodi ba Tikologo. Fa o tlhoka kitso gape o ka romela emele go gavmat@gmail.com.

Grain SA e bua le... Michael Ramoholi

Kumo ya gago e ne e le kana kang fa o simolola? Kumo ya gago e kana kang jaanong?

Fa ke ne ke simolola go jwala kumo ya me e ne e le kwa tlase thata mme ke ne ke lokela dikgomo mo masimong gore di fule dijwalwa. Jaanong ke mongwe wa kgaolo ya ditono tse 500 ya Grain SA e bile ke robile ditono tse 4 mo heketareng ka mmidi le ditono tse 1,8 tsa disonobolomo.

Jaaka wena o bona o tla re ke eng se se dirileng gore o tswela pele jaana?

Go kgona go bona kitso go dirile gore ke tswela pele. Dikopano tsa dikgaolo tsa basekiseki ba Grain SA, Matsatsi a Balemirui, le thuso mo polaseng ya balemirui ba bangwe ba ba nketelang go nthutse go fokotsa diphoso. Gape go tlhokega gore o nne molaodi wa go tshwara ke diatla mo polaseng ya gago.

O na le thutego efe go fitihela segompieno mme o tla rata go amogela thutego efe gape?

Ke feditse thutego ya Tshimololo ya go uma Mmidi le Disonobolomo, Mmidi go tswela, Tlhokomelo ya Diterere le Didiriswa, Khoso ya Badikonteraka le Togamaano ya tiriso ya Dineo mo polaseng. Gape ke romile badiri ba me go dithutiso go oketsa kgono ya batho mo polaseng ya me. Go tswela go rutiwa go ka se fele, nka tswela go ithuta.

O ipona o le kae morago ga dingwaga tse tlhano tse di latelang? O sa batla go kgona eng?

Morago ga dingwaga tse tlhano ke tla batla go nna molemirui ka bonna yo a kgonang e bile yo a tsweleng. Ke tla rata gore ba lelapa la me le balemirui ba bangwe ba kgone go ntebelela ka tlotlo fa ba bona tshupetso e ke leng yona.

O rata go naya ba ba simololang bolemirui kgokololo efe?

Tlaa o nketele mo polaseng ya me mme o nne mongwe wa lekoko la Lenaneo la Tlhabololo la Balemirui la Grain SA go kgona go bona le go lemoga gore bolemirui ke bokamoso.

Athikele e kwadilwe ke Johan Kriel, Morulaganyi wa Tlhabololo wa Lenaneo la Tlhabololo la Balemirui la Grain SA. Fa o batla kitso gape o ka romela emele go johank@grainsa.co.za.

Kgwedi e Johan Kriel, Morulaganyi wa Tlhabololo wa rona kwa Ladybrand o bua le Michael Ramoholi yo a dirisang bolemirui gare ga Bloemfontein le Welkom mo kgaolong ya Theunissen. Molemirui yo wa go tshwara ka diatla o dumela gore kitso ke nthla e e mo kgonisang mme basimolodi ba bolemirui ba tshwanetse go lemoga gore bolemirui ke bokamoso ba bona.

O dirisa bolemirui ko kae e bile o dirisa diheketara tse kana kang? O lema eng mme o rua eng?

Ke dirisa bolemirui mo tikologong ya Theunissen mo dikgaolong tsa masepala tsa Masilonyana le e kgolo ya Lejweleputswa mo Foreisetata. Polase ya me ke ya diheketara tse di leng 214 mme diheketara tse di leng 115 ke tsa go lengwa e bile tse di leng 99 ke tsa mafulo. Ka nthla ya gore polase e nnye ke hira diheketara tse di leng 277 tsa go lengwa go masepala wa Welkom. Ke jwala mmidi le disonobolomo e bile ke rua dikgomo tse di ka tlhabinang.

O tlhotlhelediwa ke eng?

Ke tlhotlheletswa ke go rata lefatsheng. Go jwala peo mo lefatsheng mme wa bona jaaka dimela di tlhoga mme gape le go go naya kumo, go a nthotlheletsa.

Tlhalosa kgono le bokoa ba gago

Ke gatelelwa ke go kgona sengwe le sengwe se ke se lekanang mo bophelong. Ke dira thata, ke mokgwebi mme ke na le kgono ya go tswela. Gape ke fetsa se ke se simololang. Fa ke wela fatshe, ke emelela ke na le maatl go feta. Le gale, go se kgone ba yo mongwe, boiketlo ba diti-ragalo le batho ba ba sa kgoneng go dira jaaka ba ikanne go dira gore ke tenege ka bonako.

O setse o athhotse bokana ba tekatekano ya kumo?

Maemo a tlelaemete e e fitlhelwang mo kgaolong yothhe ya go jwala mmidi ka setlha se sa 2013/2014 e ne e fetogafetoga go komelelo e e tseletseng pele ga go jwala kgotsa ka nako ya go jwala, go dipula ka mafelelo a selemo, go go nna bollo thata le go omelela tota morago ga go jwala ka dipula tse dintsi tse di neleng go tsweng magare a kgwedi ya Ferikgong 2014.

Go na ga pula mo dikgaolong tse dintsi go ne go kgaolaka go dipolase tse dingwe di ne di amogela pula go lekana go kgona go jwala mme tse dingwe mabapi le tsona di sa amogele go lekana. Dikgaolo tse dingwe di amogetse pula go feta mme dijwalwa tsa bolaiwa ke metsi e bile kumo e ka se nne pula mo go tsona.

Dijwalwa tse dingwe tse di neng di setse di simolola go swaba gore di swe morago ga beke di kgonne go ipaakanya go kgona go naya kumo e e kwa godimo tota.

Tekatekano ya bokana ba kumo mo lefatsheng la rona

Komiti ya Teakatekano ya Kumo (*Crop Estimates Committee (CEC)*) e kopana ka nako le nako go kgona go rulaganya tekatekano ya bokana ba kumo mo lefatsheng la rona ka go dirisa ditshwantsho tsa disatalaite, ditshwantsho go tsweng loaping, mme le go tsona mo masimong a a jwetsweng.

Tekatekano ka maemo a kumo ka mafelelo a Tlhakole e ne e supa gore bokana ba masimo a a ka nnang diheketara tsa dimilione tse 1,531 a jwetswe mmidi o mosweu. Ka bokana ba kumo e e ka nnang ditono tse 4,28 ka heketara bokana ba kumo bo ka nna ditono tse di ka nnang dimilione

tse 6,548. Ke koketso ya 18% go bokana ba kumo ya ngogola.

Mmidi o moserolwana o lekalekantshwa go nna ditono tse di ka nnang dimilione tse 5,854 go tswa mo diheketareng tse di leng dimilione tse 1,137 ka bogare bo bo leng ditono tse 4,65 ka heketara.

Ke maikutlo a gore go fokotsega ga bokana ba kumo mo dikgaolong tse di neng di amogetse pula go feta kwa bothaba bo tla oketsega ke bokana bo bo tseletseng mo kgaolong ya bophirima mo dipula tsa morago ga nako di neleng ka tshwannano go tseletsatsa kumo e e jwetsweng morago ga nako.

Ditlhotlha tsa Safex futures

Safex futures ke thulaganyo e e leng botoka go dirisiwa ke balemirui le badirisi ba mmidi go reka le go rekisa mmidi o mosweu le o moserolwana go lemoga ditlhotlha tsa dimakhetse tsa jaanong le tsa ka moso tsa kumo.

Tlhotlha ya mmidi e e kwa godimo e e neng e bonwa ka dikgwedi tsa Ferikgong go ya ya Moranang ka 2014 e e neng e le R3,300 ka tono e ne e supa bothokwa ba mmidi le go se itse gore komelelo e e neng e tsewelela e ka fetoga kgotsa nyaa. Ka thuso, go ba ba oketsang maemo a kotlo ya mmidi go fepa diruiwa le ba ditshilo ba mmidi o mosweu go jewa ke batho, mme gape le ba ba jang bogobe ba mmidi, tlhotlha e ne e fokotsega go nna R2,400 ka tono mo kgwedeng ya Motsheganong 2014.

Tlhotlha ya bokamoso ya mmidi o mosweu e e rekisiwang ka kgwedi ya Phukwi 2014 e ka nna R2,130 ka tono go ya R2,220 ka tono ya mmidi o moserolwana. Bokana ba dikonteraka bo bo ka nnang go lekana le 280,00 ka kgwedi ya Seetebosigo 2014 bo supa bontsi ba ditiragalo tsa balemirui le bareki ba ba lekalekantshitseng

kgono e e tlišitsweng ke maemo a a siameng a tlelaemete e e nnileng teng. Mabaka othe ka go kopana a tšhegetse bokana ba maemo a tlhotlha ya makhete, ka go dirisa bokana ba kumo e e rekisiwang jaanong le e e tlhokiwang, ya kumo ena e e leng bothokwa thata jalo. Go lebelega gore tlhotlha e tla lekalekana mo maemong a R2,200 ka tono mo 2014 go fetelela go mathomo a 2015.

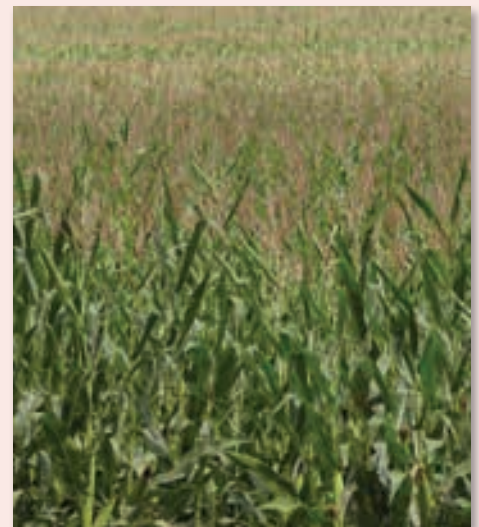
Bokana ba kumo ya molemirui mongwe le mongwe

Morago ga go lebelela maemo mo lefatsheng la rona ka bophara molemirui mongwe le mongwe o tshwanetse go athola gore setlha se se tlaa tsewelela jang. Go se kgone go jwala ka ntšha ya komelelo, dipula tse di neleng ka ditladi mo dijwalweng tse di simolotseng go mela, le phetogo ya tlelaemete ka bophara ke ditlha tse di fetogang mo molemiruung mongwe le mongwe.

Tlhotlha ya mmidi e e ka yang tlase e tla gatelela bokana ba pelo ya kgwebo ya gago go ya tlase go fetola lenaneo la kgwebo la gago. Tekatekano e e lekaneng ya bokana ba kumo ba mmidi wa gago e tlaa thusa go loga maano a go omisa, go boloka le go rekisa ka tshwannano kumo e e ka nnang kwa godimo thata.

Tekatekano ya bokana ba kumo ya mmidi mo polaseng ya gago

Bokana ba kumo e e ka bonwang mo polaseng ya gago kwa mafelelong bo ba balabala ka go dirisa mekgwa e e farologaneng mme go balabala kwa mafelelong go gatelelwa ke palo ya dimela mo heketareng, palo ya diako mo semeleng mme jalo le mo heketareng, palo ya dithaka mo seakong le bokete ba magare ba tlhaka.

Tekatekano ya bokana ba kumo ya gago e tla lekana fa tlhaka e setse e godile.

Molemirui mongwe le mongwe o na le kitso ka maemo a dinako tse di fetileng gore bokete ba mmidi bo kana kang mo diakong tse dinnye go ya go tse dikgolo. Bokete ba ditlhaka go tsweng mo boketeng ba seako se sennye sa bobedi bo ka nna digeramo tse 100 mo semeleng sa mmidi go tswelala go nna digeramo tsa 300 mo semeleng sa mofuta o o nang seako se le sengwe fela.

Tekatekano ya gago e tla tswelala go lekana ka bonnete fa mmidi o tswelala go oma le go butswa.

Gakologelwa gore bokana le boteng ba tlhaka bo tswelala go oketsega go fitlhela bontsho bo bona mo ditlhakeng.

Go balabala tekatekano ya bokana ba kumo ya mmidi ka bonako

Go na le diphetogo tse dintsi tse di ka kgonang go fetola bokana ba nnete ba kumo. Diako di ka nna bokete bo bo lekaneng fela kwa mafelelong fa di omile sentle e bile di godile.

Go tsewa go lekalekana bokete ba seako bo ka tsewa e le sekao jaaka go latela:

- Diako tse dikgolo – digeramo tse 210;
- Diako tsa bogare – digeramo tse 180; le
- Diako tse dinnye – digeramo tse 150.

(Go tsewa jaana go beilwe mo lebakeng la gore ditlhaka di ka fetoga ka bokana go tsweng ,25 ya geramo go ya ,35 ya geramo. Bogare ba ,30 ba geramo ke bokete bo bo tsewang).

1. Balabala bokana ba bophara gare ga dimola – bophara gare ga dimola bo bo ka dirisiwang ke ka dimetara e bong 1, 5, 0,90 kgotsa 0,70.

2. Tlhopha dintlha mo dimoleng fela jaaka o rata mo mafelong a a ka n nang a le lesome mo tshimong.

3. Lekalekantsha botelele ba mola ka bokana ba go katoga ba mela jaaka fa godimo mme o bale palo ya diako. Bokana ba botelele ba mela bo naya 1/1 000 ba heketara.

- Mela ya dimetara tse 1,5 – go lekalekantsha dimetara tse 6,7 fa go lekalekanwa.
- Mela ya bokana ba metara e le 0,90 – go lekalekantsha dimetara tse 11,1 fa go lekalekanwa.
- Mela ya bokana ba metara e le 0,70 – go lekalekantsha dimetara tse 14,3 fa go lekalekanwa.

4. Bala palo ya diako mo bokaneng bo bo lekalekantshitsweng ba dimela tsothe tse di leng teng mo moleng o o lekalekantshitsweng. Kopantsha palo ya diako tsothe tse di badilweng mo mafelong a le lesome othe mme o kgaoganye ka lesome go fitlhela palobogare ya diako tse di leng teng mo meleng e e lekalekantshitsweng mo kgaolong.

5. Lekalekantsha bokana bo diako di ka n nang mo dimoleng. Ka ngwaga o o siameng diako tsa ntlha le tsa bobedi di ka nna tse dikgolo go ya tse di leng bogare. Mo dingwageng tse di leng bogare seako sa bobedi se ka nna se sennye.

6. Atisa palo ya diako tse di badilweng mo moleng o o lekalekantshitsweng ka bogare ba bokete bo bo lekalekantshitsweng. Kgaoganya karabo ka 1 000 go bona palo ga kumo ka heketara.

7. Fokotsa palo ka 10% ya kumo ka ntlha ya tatlhego fa go robiwa go go naya tekatekano ya kumo ka heketara.

Sekao, go fiwa bokana gare ga mela ya metara e e leng 0,09, bokana bo bo leng dimetara tse 11 bo lekalekantshitswe, palo ya diako tse 22 e bonwe mme bogare ba diako tse di leng bokana ba bogare bo bo leng digeramo tse 180 bo dirisiwa go balabala jaaka go latela:

(Diako tse 22 x digeramo tse 180 x ,90%) / 1 000 = ditono tse 3,56 ka heketara ba kumo kwa mafelelong.

- Ka bokete ba bogare ba digeramo tse 210 kumo e ka nna ditono tse 4,15 ka heketara.
- Ka diako tse 33 mo dimetareng tse 11 ka digeramo tse 210 ba diako kumo e tla nna ditono tse 6,20 ka heketara.

Fa diako di ka lekalekantshiwa go lekana ka bokete ba tsona tekatekano e ka nna ya nnete mme e ka dirisiwa sentle.

Tshobokanyo

Dirisa ditlhotlwa tsa Safex o kgaole tuelo ya disilo le tekatekano e e badilweng sentle go ikaelela bokana ba kumo ya mmidi bo o tlaa tlhokang go e roba, le go e boloka le go e rekisa mme tota le bokana ba poelo ka mmidi e o ka kgonang go e bona.

Athikele e kwadiilwe ke molemirui yo a rotseng tiro.

Tlamelo ya didiriswa tsa go roba pele ga nako ya thobo

Setlha sa go roba disonobolomo, disoya le mabele sa 2013 - 2014 se tlhoga se simolola.

Bontsi ba mafelo a go uma tlhaka a bone tlhaka-tlhakanyo ya bosa ka komelelo kwa tshimologong ya setlha go ya bogare ba yona ka nako ya go jwala. Ka lesego, dipula di nele ka mafelelo a dikgwedi tsa Ferikong le Tlhakole go kgonisa maikaelelo a go bona kumo godimo ga bogare ba e e eletsweng mo dikgaolong tse dinsti.

Kumo e e kwa godimo e tlhola e nna tiro e e thata go didiriswa tsa go roba tsa kgale. Fa o se na sediriswa sa go roba sa gago o tshwanetse go netefatsa gore o setse go tlhomile mokonteraka wa thobo. Go bothokwa go tlhalosetsa mokonteraka ka go tselelela gore tiro ya go roba e o e tlhokang e tla diragala kae mo polaseng ya gago le gore ke mofuta ofe wa tlhaka tota le nako e e ka dirisiwang go fetsa tiro ya go roba mofuta e e farologaneng ya kumo ya gago. Gakologelwa gore bakonteraka ba thobo ba bangwe ba ipeetse go roba mofuta o le

mongwe fela wa tlhaka kgotsa fa gongwe mofuta e mebedi. Fa go ntse jalo o tshwanetse go loga maano a go dirisa bakonteraka ba thobo ba ba farologaneng go roba tlhaka e e rileng e mongwe le mongwe a e ipeetseng go e roba. Dillori tse dikgolo tse di ka thotang kumo ya gago le tsona di tshwanetse go nna teng go amogela kumo ka bontsi jaaka e robiwa go e isa kwa wena o bolokang kumo ya gago teng jaaka kwa disilong.

Fa o itirela ka sediriswa sa thobo sa gago o tshwanetse go netefatsa gore se nne se ntse se tlhokomelwa gore se siame pele ga nako ya thobo fa tlhaka e budule.

Tlamelo

Tlamelo ka tshwanelo le tlhokomelo ka ntlha ya go baakanya le go ntshwafatsa enjene ya sediriswa sa thobo tota le diharaka tsa go kgaola mofutafuta e e farologaneng ya tlhaka mme gape le dikgaolo tse di sefang tsothe di tshwanetswe go tlhokomelwa e bile di dirisiwe go bona gore di tsamaya sentle. Ka go na le dikgaolo tse dintsi tse di dikologang kgotsa

Dipaakanyo tse di jang madi, go senyega pele ga nako, le tatlhego ya nako e e leng bothokwa fa go robiwa mo masimong go ka fokotsegwa fa didiriswa tsa thobo di sa tlhokomelwe e bile di sa setiwa sentle pele ga nako ya thobo.

tse di tshikinyang mo sedirisweng sa thobo jaaka dibering tse di sa bonweng tiro ya go di baakanya le go di tlhola e ka se dirwe fela pel ga nako ya thobo.

Dipaakanyo tse di jang madi a mantsi, go fela pele ga nako ga dikgaolo le tatlhego ya nako e e leng bothokwa ya go roba mo masimong go ka fokotsa fa sediriswa sa thobo se tlamelwa e bile se setelwa ka tshwanelo.

Ka dinako tsothe o tshwanetse go buisa bukana ya tlhaloso go mokgweetsi ya sediriswa sa thobo go kgonna go tlhola le go tlamela dikgaolo

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
▶ 08600 47246 ◀
▶ Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOETELEDIPELE WA BARULAGANYI

Jane McPherson
▶ 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
▶ 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

KAKANYETSO, THULAGANYO LE KGATISO

Infoworks
▶ 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E TENG KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,
Seaforekanse, Seesemane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Danie van den Berg
Foreisetata (Mbombela)
▶ 071 675 5497 ◀ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)
▶ 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
▶ Kantoro: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthomboti

Mpumalanga (Mbombela)
▶ 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
▶ Kantoro: 013 755 4575 ◀ Nonhlanhla Sithole

Naas Gouws

Mpumalanga (Belfast)
▶ 072 736 7219 ◀ naas@grainsa.co.za

Jurie Mentz

KwaZulu-Natal (Vryheid)
▶ 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
▶ Kantoro: 034 980 1455 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Kapabothlaba (Kokstad)
▶ 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
▶ Kantoro: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Lawrence Luthango

Kapabothlaba (Mithatha)
▶ 076 674 0915 ◀ lawrence@grainsa.co.za
▶ Kantoro: 047 531 0619 ◀ Cwayita Mpoty

Liana Stroebel

Kapabophirima (Paarl)
▶ 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
▶ Kantoro: 012 816 8057 ◀ Melercia Kotze

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
▶ 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
▶ Kantoro: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Vusi Ngesi

Eastern Cape (Maclear)
▶ 079 034 4843 ◀ vusi@grainsa.co.za
▶ Kantoro ◀ Sally Constable

Tlamelelo ya didiriswa tsa go roba pele ga nako ya thobo

Sediriswa sa go roba se se tlhokometsweng sentle se tla go kgonisa go roba kumo ka nako le ka tshwanelo.

jaaka go supiwa nako e di tshwanetsweng go fetolwa kgotsa go baakanwa. Dibukana tse gantsi di na le lenaneo la tse di tlhokiwang go lebelelwa. Go bothale go rulaganya lenaneo la tlamelelo mo bukeng fa dilo di baakangwa kgotsa fa di ntshwafatswa, nako e tiro e dirilweng, maina a tse di dirisitsweng tota le tlhohlwa ya tse di dirisitsweng. Mongwe a ka kgona go tlhola a ntse a boela morago go bona gore go fetotswe eng mme gape goreng fa sengwe se robegile pele ga nako. Fa o se na bukana ya go kwala ditiragalo o ka kopa ba ba bopileng sediriswa go e go rekela. Gantsi dibukana tse di ka ntshiwa mo inthaneteng di be di gatisiwa.

Tlamelelo ka bophara

Disupetso tse dingwe tsa go lebelelwa go supa tlamelelo e e tshwanetseng ke tse di latelang:

1. Tlhokomela gore motšhene e nne phepha ka dinako tsoitlhe. Pele motšhene a tsamaisiwa netefatsa gore go se nne disalela tsa dimela, seretse le kerisi e e nnileng jaaka mmopa tota le oli e e maswe mo motšheneng. Tlhokomela gore go se nne metsi mo dikgaolong tse di tsamayang.
2. Netefatsa gore dimmuru, dithibo le ditswalelo mme gape le dikgaolo tse di sirieleletsang di ntse di bofetswe sentle. Fa dikgaolo tse dingwe di sa bofelelwa sentle di simolola go tshikinyega mme di ka bofologa tsa senya tse di dikologang e bile di ka bolaya mkgweetsi kgotsa modirisi.
3. Tlhokomela gore tsoitlhe di siame pele sediriswa sa thobo se tsamaisiwa ka letsatsi le letsatsi.
4. Rulaganya disupetso tsa tlamelelo.
5. Se gatelele motšhene go dira tiro go feta ka go o laisa go feta, go o dirisa thata, kgotsa ka go roba ka lebelo le le sa tshwanelang mo maemong a a sa siamang kgotsa fa kumo e le ntsi.

Dintlha tse dingwe

Tlhokomelo e e tseeneletseng le tshetelo kgotsa paakanyo e e tshwanetseng di tshwanetswe go dira ka go dirisa tatelano e e rileng. Fa o sa kgone go baakanya dilo tse dingwe ka bowena kopa mongwe yo a kgonang pele ga nako go tla go polaseng go di baakanya. Didiriswa tsa thobo tsa segompieno di dirisa dintlha tsa dieleketeroniki tse dintsi e bile di kopantsha dieleketeroniki le di-belofo tse di rulaganyang tse di tshwanetsweng go tlhokomelwa thata ke ba ba itseng tiriso ya tsona mme ba kgona go di seta e bile le go di tlamelelo.

Dikgaolo tse di latelang di tshwanetswe go tlhokomelwa go tseenelela:

1. Enjene le kgatelelo maatla.
 2. Diharaka tsa go roba mmedi le tse dingwe tsa disonobolomo tse di tlhokang go setelwa sentle pele di lokelwa gokolelwa.
 3. Go setela seemopele.
 4. Dikgaolo tse di sefang di tlhoka tlamelelo go tswelela go netefatsa gore kumo le disalela di tlaolwe sentle.
 5. Dikgaolo tse di tlaolang.
 6. Tse di phephafatsang – mapanta le dipuli le go di tshasa ka kerisi.
 7. Kgaolo e e tsholang ditlhaka.
 8. Maotwana le diithaere.
 9. Mapanta le diketane.
- Sediriswa sa thobo se se tlhokomelwang sentle se tla nna monate go dirisiwa mo masimong mme se tla thusa go oketsa kumo e bile se tla netefatsa gore tiro ya thobo e dirwe ka nako e e tlhabilweng ka tshwanelo.

Athikele e kwadilwe ke molemirui yo a rotseng tiro.